

KARL
POPPER
&
HANNAH
ARENDT

EEN HOORCOLLEGE OVER
DE LESSEN VAN TWEE
FILOSOFISCHE CRITICI
VAN HET TOTALITARISME

door Herman Philipse

Inhoudsopgave

College 1. De politieke filosofie van Karl Popper

- H1. Het leven en werk van Karl Popper (1902 – 1994)
- H2. *The Poverty of Historicism*
- H3. *The Open Society and its Enemies*

College 2. Hannah Arendt: Het ontstaan van totalitarisme

- H4. Het leven en werk van Hannah Arendt (1906 – 1975)
- H5. Wijsgerige achtergrond: Martin Heidegger en Karl Jaspers
- H6. Opzet en kernthese van *The Origins of Totalitarianism*

College 3. Karl Popper's wetenschapsfilosofie

- H7. De noodzaak van een nieuwe wetenschapsfilosofie
- H8. Het falsificationisme gefalsificeerd?
- H9. Wetenschapsgeschiedenis als toetssteen voor wetenschapsfilosofie

College 4. Hannah Arendt: paradox der mensenrechten

- H10. Probleemstelling en historische achtergrond
- H11. Ontwikkeling mensenrechten na de Tweede Wereldoorlog
- H12. Actualiteit van Arendt's Paradox der Mensenrechten

HERMAN PHILIPSE

Prof. dr. mr. Herman Philipse is universiteitshoogleraar aan de Universiteit Utrecht en doet onderzoek op het gebied van de moderne en contemporaine wijsbegeerte. Philipse heeft rechten en wijsbegeerte gestudeerd aan de Rijksuniversiteit Leiden. Ook studeerde hij filosofie te Oxford, Parijs en Keulen. In 2012 is van hem de uitgebreide verhandeling *God in the Age of Science?: A Critique of Religious Reason* (Oxford University Press) verschenen.

Van hem zijn eerder de volgende hoorcolleges bij Home Academy verschenen: *Acht Filosofische Miniaturen*, *Godsdienstfilosofie*, *Filosofen van de 20e eeuw*, *Betrouwbare kennis*, *Wetenschap versus godsdienst*, *Ethiek en evolutie*, *Vrijheid en verplichting*, *Godsgeloof of atheïsme?*, *Neurofilosofie van de geest*, *Waarheid en dwaling*, *Klimaatverandering*, *De onvoltooide Verlichting* en *Wat is Filosofie?*

STUDIUM GENERALE UNIVERSITEIT LEIDEN

Deze uitgave is tot stand gekomen in samenwerking met Studium Generale Universiteit Leiden. Studium Generale Universiteit Leiden organiseert lezingen voor studenten en andere belangstellenden van binnen en buiten de universiteit die over de grenzen van hun vakgebied heen willen kijken.

Voor meer informatie, kijk op: <http://www.studiumgenerale.leidenuniv.nl>

College 1. De politieke filosofie van Karl Popper

Motto 1: 'Both Hitler and Trump proclaimed their countries to be "losers", offered themselves as the sole solution to these crises, and pledged a return to the glories of an imagined golden past. Hitler promised a great "renewal" in Germany, Trump to "make America great again."' Christopher Browning, review of Volker Ullrich, *Hitler: Ascent 1889-1939*; The New York Review of Books, April 20, 2017: 10-12.

Motto 2: "But the only way to apply something like scientific method in politics is to proceed on the assumption that there can be no political move which has no drawbacks, no undesirable consequences. To look out for these mistakes, to find them, to bring them into the open, to analyse them, and to learn from them, this is what a scientific politician [...] must do". Karl Popper, *The Poverty of Historicism* (reprint 1997, Routledge), p. 88.

Hoofdstuk 1. Karl Popper (28 juli 1902- 17 sept. 1994)

a. Probleemstelling. Gezien Donald Trump's racistische neigingen kan het instructief zijn enkele denkbeelden van twee filosofen van joodse afkomst te behandelen die, beiden gevlucht voor het Nazisme, kritisch reflecteerden op hun tijd: Karl Popper (1902-1994) en Hannah Arendt (1906-1975). Focus van dit college: Karl Popper, *The Poverty of Historicism* (*Economica*, N.S., XI-XII, 1944-'45), en *The Open Society and its Enemies* (2 vols, Routledge, 1945). Wat kunnen we leren voor onze tijd van Poppers kritiek op totalitaire ideologieën? Wat te denken van Poppers pleidooi dat politici een wetenschappelijke houding moeten aannemen (motto 2)?

b. Leven en werk. Vgl. *Poppers Unended Quest* (1974, Ned. vert.: *Autobiografie*, Aula 648). Vader Dr. Simon S.C. Popper, was advocaat & procureur in Wenen, vrijmetselaar, cultureel hoogontwikkeld, schreef gedichten, en las filosofie. Diepe invloed Eerste Wereldoorlog. Korte ervaring Karl P. als marxist in 1919, totdat de politie acht van zijn ongewapende kameraden neerschoot. Universiteit Wenen: wiskunde, natuurkunde, enz. Promotie in de psychologie bij Karl Bühler (1928): *Die Methodenfrage der Denkpsychologie*. Naast zijn baan als leraar en huwelijk met collega Josefina Henninger in 1930 schreef hij *Logik der Forschung* (1934). Vertrek naar Nieuw Zeeland in 1937, lecturer in philosophy, Canterbury University College (Christchurch): *The Open Society and its Enemies* (1945). Vanaf 1946 Reader in logic and scientific method, LSE, en in 1949 hoogleraar aan de University of London; emeritaat 1969. Vele latere werken, zoals: *Quantum Theory and the Schism in Physics* (1956, 1983); *The Open Universe* (1956, 1982); *Realism and the Aim of Science* (1956, 1983); *Conjectures and Refutations* (1963); *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach* (1972); *The Self and Its Brain* (with John Eccles, 1977); *In Search of a Better World* (1984); etc.

c. Opzet college(s). Deze reeks: 4 colleges, alternerend Popper en Arendt (volgorde naar geboortjaar). P's revolutie in de wetenschapsfilosofie: van verificationisme naar falsificationisme (*Logik der Forschung*; college 3). Dit college: P's kritiek op geloof in "Inexorable Laws of Historical Destiny" (communisme, fascisme) en zijn liberale alternatief. Wat kunnen we hiervan leren voor onze tijd?

Hoofdstuk 2. *The Poverty of Historicism* (1935-'44)

a. Kernthese: "that the belief in historical destiny is sheer superstition, and that there can be no prediction of the course of human history by scientific or any other rational methods" (p. v). NB: Hitler, Lenin, Stalin, enz. worden niet genoemd; een zeer abstracte analyse. Def. "historicism": an approach to the social sciences which assumes that *historical prediction* is their principal aim" (p. 3). Aanname van locale "wetten" van vooruitgang naar een eindtoestand (b.v. Marx: van toenemende kapitalistische uitbuiting naar revolutie; deels voorspellend, deels normatief; mits tegenkrachten worden onderdrukt. Vgl. ook Hitlers duizendjarige rijk, enz.).

b. Uitwerking. *Principle of charity*. Opzet boek: constructie van een "position really worth attacking" (p. 3). "Historicisme" benadrukt zowel *verschillen* tussen sociale en natuurwetenschappen (Ch. 1: soc. wet. minder algemeen, niet experimenteel, minder precies, culturele vernieuwingen sluiten algemene wetten uit, Oedipus effect, holisme, *Verstehen*, kwantificatieproblemen, essentialisme), als vermeende *overeenkomsten* (Ch. 2: b.v. lange-termijn-voorspellingen, zoals revoluties: Marx; historische wetmatigheden; waarvan de werking door activisme bevorderd kan worden; combinatie van fatalisme met activisme). Poppers kritiek: (a) histo-

ricisten verwarren trends met wetten; (b) we kunnen het “geheel” niet kennen; dus holistisch historicisme is utopisch en “a poor method”; (c) die vervangen moet worden door specialisatie in onderzoek en “piece-meal social engineering” (p. 64), met politiek bediscussieerde doeleinden en nauwkeurige controle op de uitkomsten. Dus: democratie + vrije wetenschappelijke “competition of thought” (p. 159). Paradox van de “holistische” of totalitaire benadering: wanneer we het “geheel” van de samenleving zouden kunnen controleren, voegen we *eo ipso* iets aan dit geheel toe: de controle. Gevolg: een oneindige regressie (p. 79-80).
c. Poppers latere “outline” (1957): (1) The course of human history is strongly influenced by the growth of human knowledge. (2) We cannot predict, by rational or scientific methods, the future growth of our scientific knowledge. (3) We cannot, therefore, predict the future course of human history. Hence (4) There can be no scientific theory of historical development serving as a basis for historical prediction. So: (5) historicism collapses. Vraag: in hoeverre is dit juist?

Hoofdstuk 3. *The Open Society and Its Enemies* (1945)

a. Doel: Analyse v/d politieke filosofie van Plato, Hegel, en Marx als historische basis van Poppers kritiek op “teleologisch historicisme”. Een “defense of the open society against its enemies”. Historisch-kritische analyse van totalitair denken.

b. Vol. 1: *The Spell of Plato* (over P’s dialoog *De Staat*, 380 vC). Plato’s kritiek op de Atheense democratie en zijn politieke ideaal. Omdat mensen onderling ongelijk zijn qua gaven, moeten de meest intellectueel begaafde mensen (“filosofen”) regeren, en speciaal daartoe worden gekweekt. Plato’s rangorde van staatsvormen (van goed naar slecht): aristocratie - timocratie – oligarchie – democratie – tirannie. Zijn rechtvaardiging van strenge censuur. Popper’s kritiek: dit is een vorm van “tribalisme”, die onverenigbaar is met de “open society”; “we cannot return to a state of implicit submission to tribal magic” (p. 200).

c. Vol. 2: *The High Tide of Prophecy: Hegel, Marx, and the Aftermath*. Een detail-analyse van denkers die Nazi- en Sovjet-totalitarisme diep hebben beïnvloed.

College 2. Hannah Arendt: Het ontstaan van totalitarisme

Motto 1: ‘Das Buch handelt von den Ursprüngen und Elementen der totalen Herrschaft, wie wir sie als eine, wie ich glaube, neue “Staatsform” im Dritten Reich und in dem bolschewistischen Regime kennengelernt haben. Die Ursprünge liegen in dem Niedergang und Zerfall des Nationalstaates und dem anarchischen Aufstieg der modernen Massengesellschaft’ (Arendt, *Elemente und Ursprünge totaler Herrschaft* (1955, Piper Verlag, 1986, p. 16), alle paginaverwijzingen betreffen deze editie, afk.: EUtH).

Motto 2: “The ideal subject of totalitarian rule is not the convinced Nazi or the dedicated communist, but people for whom the distinction between fact and fiction, true and false, no longer exists” (Arendt, citaat zonder bronvermelding, in A-Z Quotes).

Hoofdstuk 4. Hannah Arendt (14 okt. 1906 – 4 dec. 1975)

a. Probleemstelling. Gezien Donald Trump’s racistische neigingen kan het instructief zijn enkele denkbeelden van twee filosofen van joodse afkomst te behandelen die, beiden gevlucht voor het Nazisme, kritisch reflecteerden op hun tijd: Karl Popper (1902-1994) en Hannah Arendt (1906-1975). Focus van dit college: Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism* (1951, Duitse editie 1955; paginaverwijzingen naar de Piper editie 1986; 1015 pp.); “Dieses Buch stellt den Versuch dar zu verstehen, was auf den ersten und selbst den zweiten Blick nur ungeheuerlich erschien”. Terwijl Popper in *The Open Society and Its Enemies* (1945) en in *The Poverty of Historicism* (’44-5) totalitair denken vooral *filosofisch* analyseert, probeert Arendt *historische* structuren en ontwikkelingen in kaart te brengen die het ontstaan van “totale Herrschaft” verklaren, dwz daarvoor “entscheidend” waren (EUtH, 16).

b. Leven en werk. Evenals Popper werd Hannah Arendt geboren in een gesecculariseerde, “geassimileerde” joodse familie. Jeugd in Linden, Königsberg, Berlijn. Studie filosofie Marburg (1924-5, alwaar een geheime relatie met Martin Heidegger), Freiburg (1926; Husserl) en Heidelberg (1926-9; promotie bij Karl Jaspers, *Der Liebesbegriff bei Augustin*). Huwelijk met Günther Anders (1929, scheiding 1937). Arrestatie door Ges-

tapo (1933). Werk in Genève voor Volkerenbond, dan voor vluchtelingen in Parijs. Verlies Duits staatsburgerschap (1937). Huwelijk met Marxistische filosoof Heinrich Blücher (1940). Het Vichy regime zette haar kort gevangen in Camp Gurs als “buitenlandse vijand”, waarna ze via Portugal vluchtte naar de VS (met echtgenoot en moeder). Tijdens WO II werk voor zionistische Youth Aliyah. Genaturaliseerd in 1950. Na de oorlog bezoeken aan Europa (Heidegger, Jaspers), vele visiting scholarships en universitaire aanstellingen in de VS (b.v. first female lecturer at Princeton, 1959). University Professor, New School New York, 1967-1975. Avonturen, b.v. verslag Eichmann Proces (1961). Boeken na *The Origins of Totalitarianism* (1951): *The Human Condition* (1958), *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil* (1963), *On Revolution* (1963), *The Life of the Mind* (posthuum, 1978).

c. Relevantie. “Since the election of Donald Trump to the US Presidency, some journals are resurrecting her ideas to help make sense of the current situation” (Wikipedia). [Vraag: is dat zinvol?](#)

Hoofdstuk 5. Wijsgerige achtergrond: Martin Heidegger en Karl Jaspers

a. Heidegger, *Sein und Zeit* (1927). H’s kernvraag: *die Seinsfrage*; *Daseins*-analyse. Structuur: (1) Kant-Husserl: transcendentiaalfilosofie: alle vakwetenschappen berusten op subjectieve eerste beginselen, die de *Erscheinungswelt* constitueren; (2) Pascal: om ons te openen voor God moeten we onszelf analyseren (divertissement, etc.); vgl. Heideggers *Uneigentlichkeit*: “Angst” geeft ons toegang tot authenticiteit. (3) Aristoteles & Husserl: wezensanalyse (εἶδος); Herman Philipse, *Heidegger’s Philosophy of Being. A Critical Interpretation* (Princeton UP, 1998).

b. Jaspers (1883-1969). Psychiater-filosof. Authentiek bestaan is alleen te bereiken door een “sprong” à la Kierkegaard. Scherpe kritiek op totalitair denken, technocratie, en *Massengesellschaft*. *Psychologie der Weltanschauungen* (1919); *Die geistige Situation der Zeit* (1931), enz. Brief aan Heidegger: “Die unendliche Trauer seit 1933 und der gegenwärtige Zustand, in dem meine deutsche Seele nur immer mehr leidet, haben uns nicht verbunden, sondern stillschweigend getrennt” (6-2-1949, in *Briefwechsel 1920-1963* (Klostermann 1990), p. 170). Filosofie als *Existenzerhellung*.

c. Hannah Arendt als historica. Zijn er filosofische restanten in EUtH ? Wezensanalyse à la Husserl en Heidegger. Hfdst. 13, p. 944: “Damit erhebt sich die Frage nach dem eigentlichen Wesen der totalen Herrschaft...”. p. 954: “Das Wesen totalitärer Herrschaft... ist der Terror”. Classificatie van staatsvormen à la Plato: republiek, koningschap, tirannie, totalitaire heerschappij. “Wenn wir also behaupten, daß die totale Herrschaft eine neue, noch nie dagewesene Staatsform darstelle, so behaupten wir, daß sie auf einer menschlichen Erfahrung gegründet ist, die nie zuvor zur Grundlage menschlichen Miteinanderlebens gemacht worden ist...” (944).

P.s. Popper over Heidegger en Jaspers (Open Society, 2, p. 78): “an esoteric group of intellectuals who have surrendered their reason, and with it, their humanity”.

Hoofdstuk 6. Opzet en kernthese van *The Origins of Totalitarianism* (1951)

a. Overzicht. Drie delen (titels Duitse editie 1955): I *Antisemitismus*, II *Imperialismus*, III *Totale Herrschaft*. Oftewel: “Die drei Säulen der Hölle” (een eerder titelvoorstel). Kernthese: het ontstaan van totalitaire heerschappijen (Sowjet-Unie onder Stalinisme, Nazi-Duitsland) is veroorzaakt door vervreemding in de *Massengesellschaft*. Kenmerken totalitaire heerschappij: (1) de staat beheerst alle aspecten van het leven; (2) terreur; (3) een funderende ideologie.

b. Antisemitisme (deel I). “Der Antisemitismus, eine profane Ideologie des 19. Jahrhunderts... kann offensichtlich nicht mit dem religiösen Judenhaß gleichgesetzt werden” (p. 19). Geschiedenis antisemitisme in (west-) Europa t/m de Dreyfus-affaire. Arendt: het (katholieke) Christendom was vreemd aan hetgeen “die Nazis selbst als ihre Hauptentdeckung in Anspruch nahmen: die Rolle des jüdischen Volkes in der internationalen Politik, und was sie als ihr Hauptziel proklamierten: Verfolgung und schließlich Ausrottung der Juden in der ganzen Welt” (p. 29).

c. Imperialisme (deel II). Om dit “imperialistische” antisemitisme te begrijpen, onderzoekt Arendt de geschiedenis van het imperialisme, die vnl. gedreven werd door kapitalisme (vgl. Marx) en racisme (koloniale exploitatie, uitmoorden lokale bevolkingen in Afrika enz. door Europese koloniale machten). Vluchtelingenpolitiek na de Eerste Wereldoorlog: van interneringskampen tot *Vernichtungslager*.

d. Totale Herrschaft (deel III). Beperkt tot Hitler en Stalin: *Führerprinzip*, terreur, van klassenstrijd tot massabeweging, propaganda-machine, *Vernichtungslager*, “Selbstlosigkeit” van het individu, ongevoeligheid voor relevante feiten.

e. Evaluatie & Relevantie. Haar kernthese? Noord-Korea als totalitair regime. Trump’s “maiden address” aan de VN General Assembly op 19 september.

College 3. Karl Popper’s wetenschapsfilosofie

Motto 1: “Now in my view there is no such thing as induction. Thus inference to theories, from singular statements which are ‘verified by experience’ (whatever that may mean), is logically inadmissible. Theories are, therefore, never empirically verifiable.” (Karl Popper, *The Logic of Scientific Discovery*. Revised ed., London 1968, p. 40).

Motto 2: “Every genuine test of a theory is an attempt to falsify it, or to refute it. Testability is falsifiability; but there are degrees of testability”. (Karl Popper, *Conjectures and Refutations. The Growth of Scientific Knowledge*. 4th ed., London 1972, p. 36).

Hoofdstuk 7. De noodzaak van een nieuwe wetenschapsfilosofie

a. Waarom (een nieuwe) wetenschapsfilosofie? Vorige college in deze reeks over Popper: zijn politieke filosofie & kritiek op totalitaire ideologieën: *The Poverty of Historicism* (1944-’45); *The Open Society and its Enemies* (1945). Pleidooi voor “piecemeal social engineering”, dwz voor beperkte en toetsbare sociale veranderingsprojecten in de politiek (contra Plato, Marx, Hitler). Basis voor deze visie: Poppers wetenschapsfilosofie: *Logik der Forschung* (1934-5; eerste Engelse editie 1959, *The Logic of Scientific Discovery*, revised 1968, afgekort: LSD). Doel van dit college: een beknopt overzicht over Poppers wetenschapsfilosofie. Kernvraag hfdst. I: waarom was er na 1930 een nieuwe wetenschapsfilosofie nodig?

b. Contra Kant en Hume. Synopsis van de voorgeschiedenis. (1) Newtons epistemologie van natuurwetenschappelijke wetten: empirie, inductie (*Principia*, 1687). Hume’s inductieprobleem: hoe een universele natuurwet te rechtvaardigen op grond van ervaring? Dit is onmogelijk. “All inferences from experience, therefore, are effects of custom, not of reasoning” (*Enq. conc. Human Understanding*, 1748, § V.1). (2) Kant contra Hume: natuurwetenschappen (Newtons mechanica) berusten mede op synthetisch apriorische beginselen. Hoe kunnen die gelden voor de natuur? Kants *Copernicaanse wending* en constitutietheorie. (3) Natuurwetenschappelijke weerleggingen van Kant: Darwin; Einstein’s algemene relativiteitstheorie (1916, differentiaalmeetkunde van Riemann); quantummechanica (Kopenhaagse interpretatie 1927; waarschijnlijkheid ipv Kants causale determinisme). (4) Reactie van de Logisch Positivisten (*Wiener Kreis*): terug naar Hume! (5) Maar: hoe kan dat werken?

Karl Popper: een revolutie in de wetenschapstheorie is hoog nodig.

c. Popper: kritisch rationalisme & demarcatiecriterium. (1) Radicale verandering van de wetenschapsfilosofische probleemstelling: van de rechtvaardigingsvraag naar de vraag hoe we kennisgroei kunnen optimaliseren. Logische achtergrond: *Modus Tollendo Tollens* (deductief!) i.p.v. inductie. Dus: een empirisch tegenvoorbeeld kan een universele wet weerleggen maar niets kan zo’n wet waarschijnlijk maken. Popper: kennisgroei maximaliseren door zo falsifieerbaar mogelijke hypothesen te formuleren en kritisch te toetsen. Falsificatie of “corroboratie”. (2) Demarcatiecriterium: “not the *verifiability* but the *falsifiability* of a system is to be taken as a criterion of demarcation”, nl. tussen wetenschap en pseudowetenschap (LSD, 40). Contra psychoanalyse (Freud) en de Marxisten: 2 soorten onwetenschappelijkheid.

Hoofdstuk 8. Het falsificationisme gefalsifieerd?

a. De Duhem-Quine objectie. Kan een empirisch tegenvoorbeeld een universele wetenschappelijke hypothese zoals Newton’s mechanica *deductief weerleggen* (via een *Modus Tollendo Tollens*)? Pierre Duhem & Willard Van Orman Quine: om een direct toetsbare stelling af te leiden uit een algemene wetenschappelijke theorie zijn i.h.a. meer premissen nodig dan deze theorie. B.v.: falsifieerden de rond 1820 waargenomen afwijkingen van de baan van Uranus t.o.v. de voorspellingen op grond van Newtons hemelmechanica diens theorie? Nee: gravitatie-effecten van een andere planeet, Neptunus, ontdekt in 1846 verklaarden de afwijkingen. Popper geeft dit toe: “In point of fact, no conclusive disproof of a theory can ever be produced”

(LSD, 50). Oplossing: theorie-competitie; maximalisering van falsifieerbaarheid door toenemende precisie en empirische algemeenheid.

b. Twee empirische basis-problemen. (1) Het *Modus Tollendo Tollens* model veronderstelt dat waarnemingsuitspraken in de wetenschap waar of tenminste betrouwbaar zijn. Maar er zijn hier vele problemen, zoals theoriegeladenheid en herhaalbaarheid van experimenten. Popper (LSD, 111): “The empirical basis of objective science has thus nothing ‘absolute’ about it. Science does not rest upon solid bedrock. The bold structure of its theories rises, as it were, above a swamp. It is like a building erected on piles”. (2) Existentie-uitspraken zijn vaak niet falsifieerbaar. Kan men b.v. empirisch aantonen dat er geen “zwarte gaten” bestaan?

c. Rationele toekomstverwachtingen. Indien inductie geen rechtvaardiging kan bieden voor algemene natuurwetten, kan het ook niet “rationeel” zijn erop te vertrouwen dat onze vroegere ervaringen voor de toekomst gelden. B.v.: we springen niet uit het raam van een torenflat omdat we verwachten dan naar beneden te vallen. Is dit niet door vroegere ervaringen te rechtvaardigen? Popper: het is rationeel te vertrouwen op “gecorroboerde” theorieën. Maar: is dit niet hetzelfde als inductie?

Hoofdstuk 9. Verdere voetnoten

a. Wetenschapsgeschiedenis als toetssteen voor wetenschapsfilosofie. Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions* (1962, 2e ed., 1970). “Philosophy of science without history of science is empty; history of science without philosophy of science is blind”. Twee soorten wetenschappelijke vooruitgang: “normale” versus “revolutionaire” wetenschap. Waarom “falsificatie” à la Popper vlg. Kuhn niet bestaat: “anomalous experiences may not be identified with falsifying ones”, omdat een globale theorie (b.v. Newtons mechanica) pas wordt opgegeven indien een beter “paradigma” of “onderzoeksprogramma” beschikbaar is (146-7).

b. Biologische en wetenschappelijke evolutie. Poppers meningsverandering m.b.t. het Darwinisme. De analogie falsificatiënisme – evolutietheorie: *trial and error*.

c. Belang van het falsifieerbaarheids-criterium. Cf. Popper, *Realism and the Aim of Science* (1983), p. xix. “The problem of demarcation is to find a criterion that permits us to distinguish between statements that belong to the empirical sciences (theories, hypotheses) and other statements, particularly pseudoscientific, prescientific, and metaphysical statements”. Cf. p. xxi: “[A]nyone who advocates the empirical-scientific character of a theory must be able to specify under what conditions he would be prepared to regard it as falsified”. Maar, zoals Imre Lakatos betoogde, kan het onderscheid tussen wetenschap en pseudowetenschap beter gemaakt worden aan de hand van onderzoeksprogramma’s, die “progressief” of “degenererend” kunnen zijn (een poging Popper en Kuhn te combineren). Progressief = wetenschappelijk; vasthouden aan een degenererend programma is pseudowetenschappelijk. Criteria. Toepassing op religie, Marxisme, Freud, rationele keuze-economie.

College 4. Hannah Arendt: paradox der mensenrechten

Motto 1: ‘Die Paradoxie, die von Anfang an in dem Begriff der unveräußerbaren Menschenrechte lag, war, daß dieses Recht mit einem “Menschen überhaupt” rechnet, den es nirgends gab.’ (Arendt, *Elemente und Ursprünge totaler Herrschaft* (1955, Piper Verlag, 1986, p. 604), alle paginaverwijzingen betreffen deze editie: EUtH).

Motto 2: “Worum es in Wahrheit geht, ist, daß keine dieser Menschengruppen ihrer elementaren Menschenrechte sicher sein kann, wo diese nicht von einem Staate geschützt sind, dessen Oberhoheit man durch Geburt und internationale Zugehörigkeit untersteht.” (Arendt, *EUtH*, p. 606).

Hoofdstuk 10. Arendts “paradox” van de mensenrechten

a. Probleemstelling en historische achtergrond. In *The Origins of Totalitarianism* (1951, Duitse editie 1955: *Elemente und Ursprünge totaler Herrschaft*; EUtH) wijdt Arendt (14 okt. 1906-'75) een hoofdstuk aan *Die Aporien der Menschenrechte*. Probleemstelling van dit college: in hoeverre zijn deze “Aporien” der mensenrechten inmiddels opgelost? Wat is de actualiteitswaarde van Arendt’s analyse?

Historische achtergrond (een reminder; zie college 2 van deze reeks). Hannah Arendt groeide op in een

seculiere familie van Duitse joden, o.m. in Königsberg (na 1946: Kaliningrad). 1e W.O.: 1914-18: “Nichts, was seit dem Ersten Weltkrieg sich wirklich ereignete, konnte wieder repariert werden” (dwz in 1918-'45), b.v. “Scharen von Flüchtlingen und Staatenlosen” (EUtH, 560); minderhedenprobleem in nieuwe staten van Oost Europa. Na studie en promotie (1924-1928; Marburg, Freiburg, Heidelberg): werk als journalist en aan Habilitation (Berlijn enz.). Artikelen over b.v. “Aufklärung und Judenfrage” en vrouwenemancipatie (1932). Werk voor joden-emancipatie en vluchtelingenopvang. Arrestatie door Gestapo in 1933; emigratie uit Duitsland. Genève (werk Volkerenbond) en Parijs (vluchtelingenwerk). Na verlies Duits staatsburgerschap (1937) en internering in Frankrijk (Gurs, 1940, als “vijandige buitenlander”) ontkwam ze (met echtgenoot en moeder) via Portugal naar New York in 1941 (cf. “We refugees”, 1943). Werk voor verschillende Joodse organisaties. Tijdens jaarlijkse bezoeken aan Europa sinds 1949/50 wederom confrontatie met enorme vluchtelingenproblemen. EUtH geschreven in 1945-1951. In 1951 verkreeg Arendt USA staatsburgerschap. Dan: academische carrière (zie coll. 2).

b. De paradox der mensenrechten volgens Arendt. Zie motto's 1 & 2. De bitterste “Paradoxie zeitgenössischer Politik” is de “Diskrepanz” tussen idealistische verdedigers der mensenrechten “und die Situation der Entrechteten selbst, die sich ebenso beharrlich verschlechtert hat, bis das Internierungslager [...] zur Routinelösung des Aufenthaltsproblems der *displaced persons* geworden ist” (EUtH, 578).

c. Hoe kon deze paradox ontstaan? Enerzijds: verklaringen der mensenrechten door westerse Verlichtingsfilosofen vanaf 17e eeuw: de z.g. klassieke grondrechten; anderzijds: rechtshandhaving uitsluitend door nationale staten, ondanks de Volkerenbond. Chaotische situatie na de Eerste Wereldoorlog: vele staatlozen en vluchtelingen. Desintegratie Oostenrijk-Hongarije & Ottomaanse rijk (Maar: de 1 miljoen Belgische vluchtelingen in Nederland hadden het redelijk goed).

Hoofdstuk 11. Ontwikkeling mensenrechten na de Tweede Wereldoorlog

a. Internationalisering der mensenrechten. Oprichting Verenigde Naties (1945) Doel: handhaven wereldvrede. *De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* (UVRM, 1948) noemt 65 mensenrechten in 30 artt.; vele latere uitwerkingen van grondrechten (*Vluchtelingenverdrag* 1951, enz.). NB: de beginselen van de UVRM werden pas bindend gemaakt door twee VN-verdragen van 1966: *Het Int. verdrag inz. burgerrechten en politieke rechten*; en het *Int. verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten*. In 1950 werd het *Europees Verdrag voor de rechten van de Mens* (EVRM) gesloten, waarvan naleving gecontroleerd wordt door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (vgl. art. 93 Grondwet, dat deze verdragen in Nederland bindend verklaart). In 2002 werd het Internationaal Strafhof opgericht voor misdaden tegen de menselijkheid (genocide, oorlogsmisdaden). Effectiviteit?

b. Soorten mensenrechten. B.v. integriteitsrechten (recht op leven, vrijheid van geweten, godsdienst, *habeas corpus*, vrijwaring van slavernij, marteling enz.; *ne bis in idem*, gelijkheid voor de wet); vrijheid van informatie en meningsuiting; vrijheid van vereniging en vergadering; waarborgen eerlijke rechtsgang; rechten vluchtelingen (recht op politiek asiel) en migranten; economische grondrechten, recht op onderwijs, enz. Lees de *Universal Declaration of Human Rights* eens door!

c. Invloed op nationale wetgevingen, enz. De UVRM heeft doorwerking gevonden in ruim 90 nationale grondwetten. Voorts zijn er vele internationale organisaties die strijden voor rechtshandhaving, zoals Amnesty International en Human Rights Watch. Overigens: sommige fundamentele rechten staan niet in de UVRM, zoals vrijheid van drukpers of recht op lichamelijke integriteit van vrouwen. Niettemin: een enorme vooruitgang m.b.t. mensenrechten en hun handhaving sinds 1950.

Hoofdstuk 12. Actualiteit van Arendt's Paradox der Mensenrechten

a. Femke Halsema: Nergensland. Nieuw licht op migratie (okt. 2017). Volgens de UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) waren er in 2016 zo'n 65,5 miljoen ontheemden op aarde. Halsema (NRC 30-9-'17): “vluchtelingen verkeren in limbo – in Nergensland. In Nergensland bestaat er geen gemeenschap, geen democratie of rechtsstaat, geen burgerschap, en daardoor geen menselijke waardigheid. Er zijn geen rechten, er is alleen beperkte goedertierenheid” (p. 60). Halsema pleit niet voor onbeperkt “openstellen van de grenzen voor vluchtelingen en migranten”, want dat “leidt tot revolutie en geweld” (p. 88). Wel: meer toelating, snellere integratie. En: Zatopia, een ontwikkeling van het vluchtelingenkamp

Zaatari tot een duurzame stad (in Jordanië). Cf. Karl Popper: *Piecemeal social engineering*.

b. Vraagstelling van *Nergensland*: kunnen we deze ruim 65 miljoen vluchtelingen “een veilige toekomst ... bieden zonder onze welvaart onverantwoord op de tocht te zetten en de tegenstellingen in onze samenleving te laten oplopen”? (p. 24). Vluchtelingenkampen Kakuma en Dadaab (Kenia), enz. “elk bezoek aan een kamp vond ik een pijnlijke confrontatie met honger, de stank van armoede en de afwezigheid van privacy, waardoor de vernedering van ziekte, invaliditeit en ongeluk voor iedereen altijd zichtbaar is...”; “mensen die nederig moeten vragen om toegang tot elementaire mensenrechten... en alle middelen missen om deze te eisen.” (p. 59).

c. Paradox van de mensenrechten volgens Femke Halsema: “mensenrechten ... mogen dan wel universeel heten, mensen zijn altijd aangewezen op de bereidheid van hun eigen landsregering om deze te handhaven. Het paradoxale gevolg is dat open samenlevingen zoals in West-Europa... die pretenderen de mensenrechten wereldwijd uit te dragen, nauwelijks zijn te bereiken voor mensen die nergens leven, die van al hun rechten zijn beroofd en bescherming het hardste nodig hebben” (p. 66).

COLOFON

Home Academy Publishers geeft hoorcolleges uit voor thuis en onderweg. Direct te downloaden of onbeperkt te streamen in de Home Academy Club. Interessante onderwerpen, van geschiedenis tot natuurwetenschappen, voorgedragen door boeiende sprekers. Zo kunt u kennis opdoen in de auto, in de trein, op de fiets of thuis op de bank. Download de Home Academy app voor het beluisteren van onze hoorcolleges op een smartphone of tablet.

Kijk verder op WWW.HOME-ACADEMY.NL

UITGAVE Home Academy Publishers
Middelblok 81
2831 BK Gouderak
Tel: 0182 - 37 00 01
E: info@home-academy.nl

OPNAME Sandro Ligtenberg (Leiden, september & oktober 2017)
STEM INLEIDING F.C. van Nispen tot Sevenaer
MUZIEK Cok Verweij
MASTERING Frits de Bruijn
VORMGEVING Floor Plikaar

© Copyright 2017 Home Academy Publishers, Den Haag
ISBN 978 90 8530 171 4
NUR 77, 78

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaand schriftelijk toestemming van de uitgever.